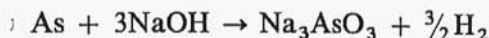

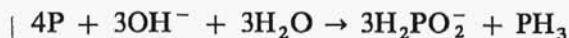
Azotowce, z wyjątkiem dwuazotu, są utleniane również przez stopione wodorotlenki, np.:

Właściwości kwasowe, połączone z dysproporcjonacją red-ox, faz azotowców są słabo zbadane. Dwuazot takich cech nie wykazuje ze względu na zbyt silne właściwości redukujące azotków i utleniające związków na wyższych stopniach utlenienia. Odmiany fosforu reagują z tlenkami zasadowymi dysproporcjonacyjnie, z utworzeniem fosforków i fosforanów, np.:

Fazy fosforu reagują również dysproporcjonacyjnie w wodnych roztworach mocnych zasad, tworząc fosforany(I) i fosfinę PH_3

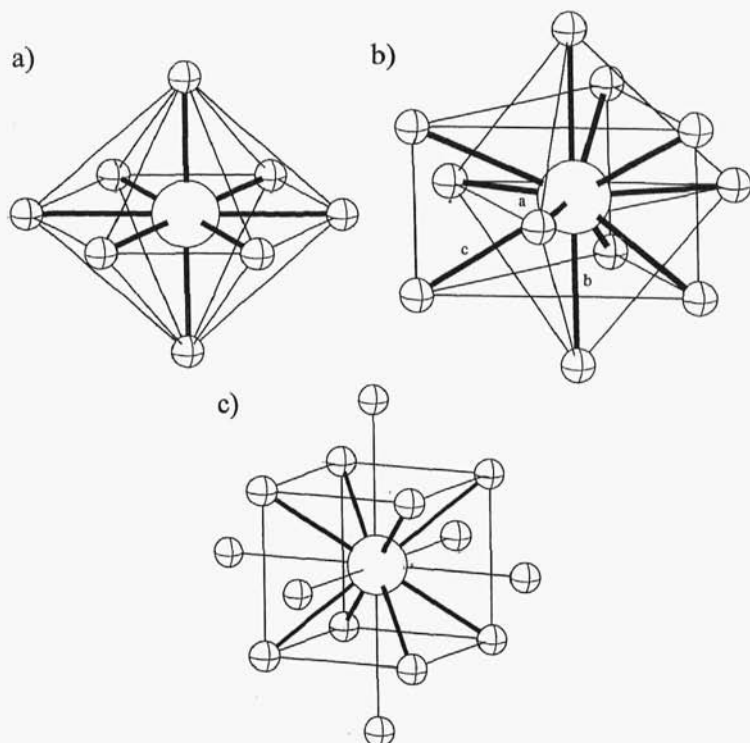

3.3.4.3. Jednopierwiastkowe aniony azotowców

Azotowce są grupą pierwiastków o znacznej elektroujemności, która jednak zmniejsza się u kolejnych pierwiastków poszczególnych okresów. Wszystkie fazy jednopierwiastkowe tej grupy wykazują, zróżnicowaną jednak, zdolność do wiązania elektronów i tworzenia naładowanych ujemnie drobin o wartościach e_v większych od 5 i nie przekraczających 8, które razem z kationami tworzą jonowe związki. Wszystkie pierwiastki tej grupy tworzą ośmioelektronowe drobiny Z^{3-} (N^{3-} , P^{3-} , As^{3-} , Sb^{3-} , Bi^{3-}), tworzące wraz z kationami związki jonowe – azotki i fosforki, bądź fazy z udziałem wiązania metalicznego (As^{3-} , Sb^{3-} i Bi^{3-}).

Aniony N^{3-} o promieniu 146 pm wchodzi w skład jonowych azotków z kationami pierwiastków o małej elektroujemności. Wśród kationów I grupy aniony azotkowe stabilizuje jedynie kation Li^+ w Li_3N , pozostałe azotki M_3N nie są znane. W $\alpha\text{-Li}_3\text{N}$ anion azotkowy ma niezwykle otoczenie kationowe, w postaci podwójnej piramidy heksagonalnej ($lk = 8$), w której sześć ekwatorialnych odległości N-Li wynosi 211 pm, a dwie aksjalne 194 pm (rys. 113a).

W odmianie ciśnieniowej $\beta\text{-Li}_3\text{N}$, otoczenie N^{3-} jest identyczne jak w prawie wszystkich związkach M_3Z ($\text{M} = \text{Li, Na, K, Rb, Cs}$, $\text{Z} = \text{P, As, Sb, Bi}$), zawierających aniony Z^{3-} . W związkach tych

Rys. 113. Otoczenie anionów N^{3-} w: a) $\alpha\text{-Li}_3\text{N}$, b) $\beta\text{-Li}_3\text{N}$, c) $\beta\text{-Na}_3\text{As}$

aniony Z^{3-} mają liczbę koordynacyjną wynoszącą jedenaście (rys. 113b), tworząc symetryczną bipiramidę trygonalną, z trzema najkrótszymi odległościami Z-M w pozycjach ekwatorialnych (a) i dwiema dłuższymi aksjalnymi (b), na każdą ścianę bipiramidy nałożonych jest sześć kationów M^+ o równych odległościach Z-M (c), tworzących symetryczną pryzmę trygonalną. Odległości (a), (b) i (c) dla związków M_3Z zestawiono w tabl. 40.

Odmiany, $\beta\text{-Na}_3\text{As}$, $\beta\text{-Li}_3\text{Sb}$, $\beta\text{-Li}_3\text{Bi}$ oraz M_3Z (M – Rb, Cs, Z – Sb, Bi) mają struktury bardziej metaliczne, z wyższymi liczbami koordynacyjnymi wokół Z^{3-} . W ciśnieniowej odmianie $\beta\text{-Na}_3\text{As}$, aniony As^{3-} mają $lk = 14$ (rys. 113c). Ośiem rdzeni sodu, znajdujących się w odległości 296 pm, tworzy regularne otoczenie sześciennie, a dalsze sześć znajduje się nad każdą ścianą sześcianu w odległości 342 pm.

Tablica 40

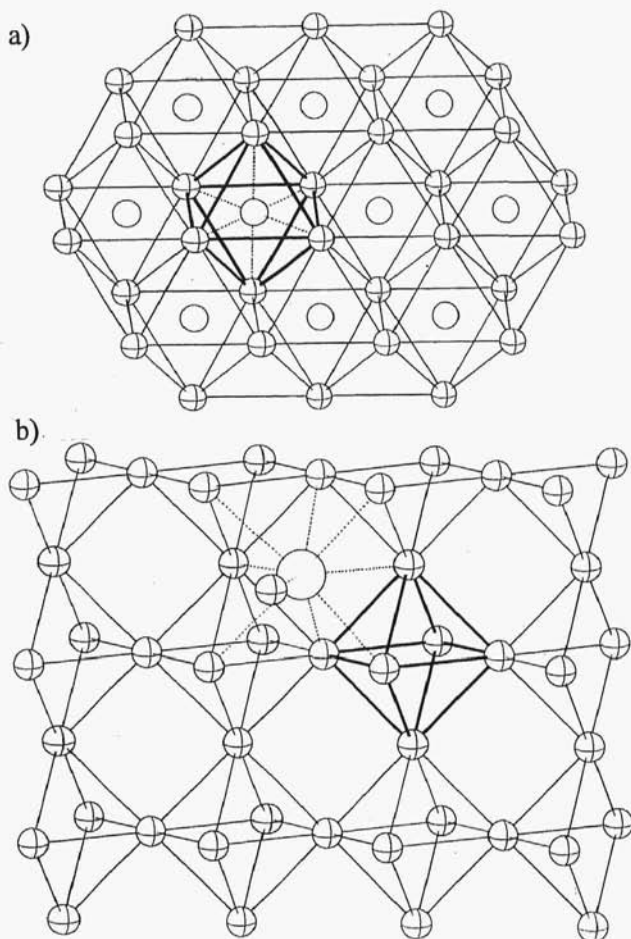
Zestawienie odległości M^I-Z w związkach M₃Z azotowców (a, b, c – na rys. 113b)

M ₃ Z	3 × (a) [pm]	2 × (b) [pm]	6 × (c) [pm]	M-M [pm]	M-M _{metal} [pm]
β-Li ₃ N	205	210	231	211	304
Li ₃ P	246	252	277	253	304
Na ₃ P	288	293	323	294	372
K ₃ P	322	335	369	335	454
Li ₃ As	253	271	280	239	304
Na ₃ As	281	284	315	284	372
K ₃ As	334	340	375	341	454
Rb ₃ As	349	358	393	358	496
Li ₃ Sb	271	277	305	277	304
Na ₃ Sb	309	316	347	317	372
K ₃ Sb	348	356	391	357	454

Jednordzeniowe drobiny azotowców występują również w metalicznych fazach o składach Ca₂N, Sr₂N czy Ca₂Sb i Ba₂Bi. Związki Ca₂N i Sr₂N można uważać za składające się z metalicznej warstwowej podsieci kationowej M₂³⁺, w której występują warstwy utworzone z klasterów M₆ zawierających w środku aniony N³⁻ (rys. 114a). W Ca₂N odległości Ca-Ca w warstwie wynoszą 364 i 323 pm, a pomiędzy warstwami 435 pm.

Również metaliczne fazy Ca₂Sb i Ba₂Bi mają podobną budowę. Można w nich wyróżnić warstwowe podsieci kationowe, utworzone z połączonych przez wierzchołki klasterów M₆, które są powiązane przez rdzenie Z(Sb, Bi) w sposób przedstawiony na rys. 114b. Rdzenie Sb i Bi mają w tych fazach wysoką liczbę koordynacyjną wynoszącą 9 = 6 + 3, w postaci pryzmy trójsięiennej nakrytej i włączają się w metaliczny układ wiązań.

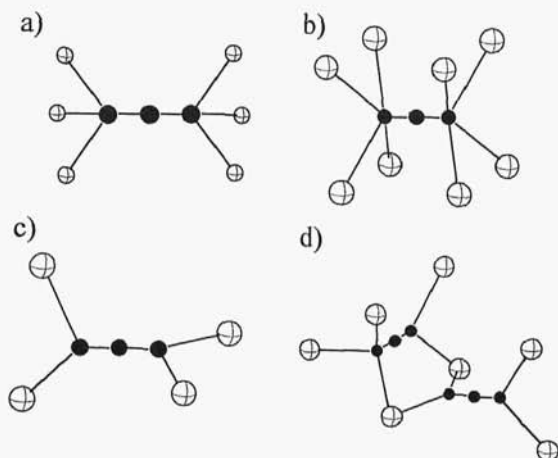
Liczba ujemnych drobin wielordzeniowych, jakie tworzą pierwiastki tej grupy w miarę wzrostu deficytu elektronów, jest bardzo zróżnicowana. Najmniej takich drobin tworzy azot, a najwięcej fosfor. Azot tworzy tylko jedną stabilną drobinę wielordzeniową – anion azydowy N₃⁻. Ta liniowa drobina, szesnastoelektronowa z układem sprzężonych wiązań podwójnych, stabilizuje się w jonowych solach z kationami litowców i wapniowców, natomiast z kationami cięższych pierwiastków *sp* i *dsp* tworzy fazy ze znacznym udziałem wiązania kowalencyjnego, o właściwościach wybuchowych. Symetryczne

Rys. 114. Budowa faz azotowców $\text{M}_2^{\text{II}}\text{Z}$: a) Ca_2N , b) Ba_2Bi

aniony N_3^- , w azydkach litowców, mają odległości N-N wynoszące 116–117 pm. W LiN_3 i NaN_3 aniony azydkowe są otoczone przez sześć kationów M^+ , po trzy przy skrajnych rdzeniach azotu o konformacji naprzemianległej, z odległościami Na-N 252 pm i Li-N 2×229 i 1×221 pm (rys. 115a).

W solach KN_3 , RbN_3 i CsN_3 każdy anion N_3^- ma w sąsiedztwie osiem kationów, po cztery przy skrajnych rdzeniach azotu o konformacji równoległej (rys. 115b), z odległościami M-N, wynoszącymi w soli

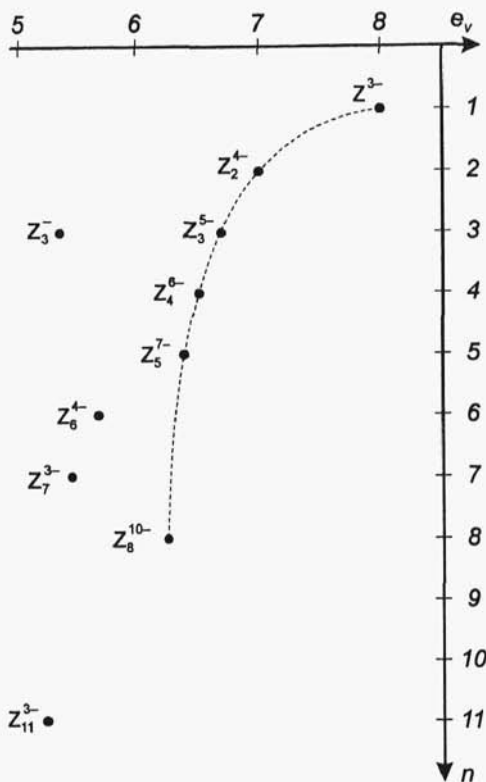
Rys. 115. Otoczenie koordynacyjne anionów N_3^- w: a) LiN_3 , b) KN_3 , c) SrN_3 , d) BaN_3

potasowej 296 pm, w rubidowej 310 pm i w cezowej 328 pm. W solach wapniowców następuje zmniejszenie liczby kationów M^{2+} w sąsiedztwie anionów azydowych – do czterech w $\text{Ca}(\text{N}_3)_2$ i $\text{Sr}(\text{N}_3)_2$, po dwa z każdej strony w konformacji naprzemianległej (rys. 115c) z odległościami 251 i 263 pm w soli wapniowej, a 263 i 278 pm w strontowej. W $\text{Ba}(\text{N}_3)_2$ występują dwa rodzaje asymetrycznych anionów azydowych, jeden z odległościami N-N-N 119 i 114 pm z otoczeniem (3 + 2) (rys. 115d) i drugi z odległościami N-N-N 118 i 121 pm z otoczeniem (2 + 2) i odległościami Ba-N od 290 do 297 pm.

Następne pierwiastki – fosfor, arsen, antymon i bizmut – tworzą już większe liczby wielordzeniowych anionów, obejmujących zarówno skończoną liczbę rdzeni tych pierwiastków, jak też układy polimeryczne – łańcuchowe, warstwowe czy przestrzenne. Zestawienie drobin anionowych azotowców, w układzie klasyfikacyjnym e_v - n , podano na rys. 116.

Omówmy najpierw struktury anionowe tych pierwiastków ze skończoną liczbą rdzeni.

W przedziale liczb e_v zawartym pomiędzy 8 i 6 pierwiastki te tworzą połączenia należące do szeregu drobin łańcuchowych $\text{Z}^{3-} \cdot n\text{Z}^-$, tworzących się przez dołączenie do anionów Z^{3-} elementów z jedną

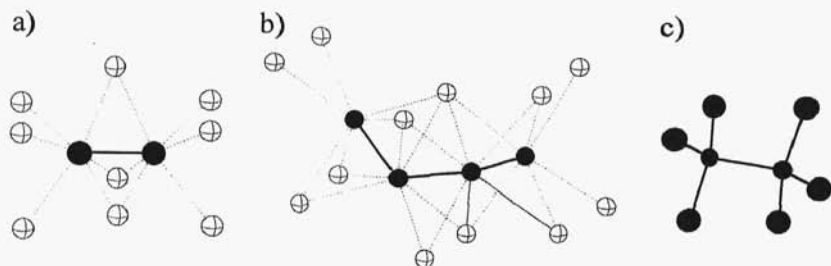

Rys. 116. Klasyfikacja anionów azotowców

n	e_v	N	P	As	Sb	Bi
1	8	N^{3-}	P^{-}	As^{3-}	(Sb^{3-})	(Bi^{3-})
2	7		P_2^{4-}	As_2^{4-}	Sb_2^{4-}	Bi_2^{4-}
3	6,67		P_3^{5-}			
3	5,33	N_3^{-}				
4	6,5		P_4^{6-}	As_4^{6-}		
5	6,4		P_5^{7-}			
6	5,67		P_6^{4-}			
7	5,43		P_7^{3-}	As_7^{3-}	Sb_7^{3-}	
8	6,25		P_8^{10-}			
9						
10						
11	5,27		P_{11}^{3-}	As_{11}^{3-}		

luką dwuelektronową Z^- . Szeregi te nie są długie i sprowadzają się praktycznie do drobin dwurdzeniowych Z_2^{4-} o $e_v = 7$, jedynie fosfor tworzy dłuższe aniony: P_3^{5-} o $e_v = 6,66$, P_4^{6-} o $e_v = 6,5$ i P_8^{10-} o $e_v = 6,25$, dla arsenu znany jest anion As_4^{6-} .

Dwurdzeniowe aniony Z_2^{4-} tworzy fosfor (CaP, SrP), arsen oraz znane są fazy metaliczne, zawierające dwurdzeniowe drobiny antymonu i bizmutu. Długość wiązań w anionach P_2^{4-} waha się w zależności od kationu w związku od 223 do 230 pm. W fosforku CaP długość wiązania P-P wynosi 226 pm, a anion P_2^{4-} jest otoczony przez 9 kationów Ca^{2+} , tworząc wokół każdego rdzenia fosforu zdeformowane ośmiościany połączone ścianą, przez którą przechodzi wiązanie P-P, odległości P-Ca mieszczą się w granicach 289–300 pm, (rys. 117a).

Rys. 117. Otoczenie koordynacyjne anionów w fosforkach: a) CaP, b) M_3P_4 ($M = Ca, Sr, Ba, Eu$), c) budowa anionu P_8^{5-} w Ca_5P_8

Identyczną budowę ma CaAs, a odległości As-As w anionie As_2^{4-} wynoszą 249 pm. W metalicznym związku Li_2Sb rdzenie antymonu tworzą liniowe łańcuchy ze zróżnicowanymi odległościami Sb-Sb. W łańcuchach wyróżniają się pary rdzeni Sb₂ z krótkim wiązaniem o długości 297 pm, które są współliniowo ułożone w odległości 356 pm od siebie.

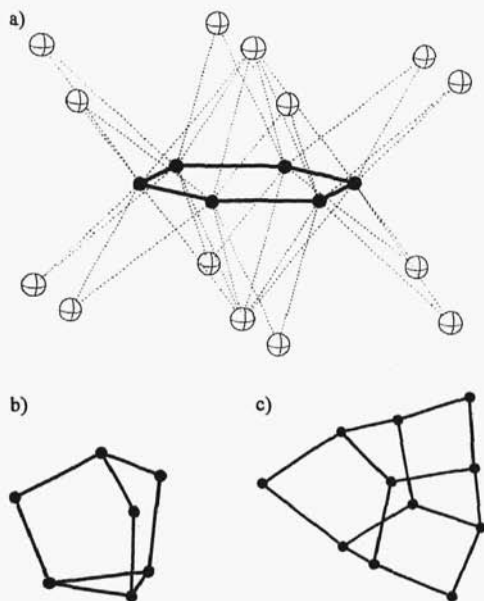
Łańcuchowe aniony P_3^{5-} i P_5^{7-} , w proporcji 1:1, występują w fosforku lantanu LaP_2 oraz w wysokotemperaturowej odmianie CeP_2 , a czterordzeniowe aniony P_4^{6-} występują w Sr_3P_4 , Ba_3P_4 , Eu_3P_4 , w niskotemperaturowej odmianie CeP_2 oraz w PrP_2 i NdP_2 , natomiast aniony As_4^{6-} w Sr_3As_4 . W drobinach tych występują zróżnicowane odległości Z-Z-Z-Z – dla drobin fosforu skrajne odległości wynoszą 223 pm, a środkowa 232 pm, dla arsenu odpowiednio

248 pm i 255 pm. Aniony Z_4^{6-} w związkach wapniowców i europu są otoczone przez 12 kationów M^{2+} (rys. 117b).

Anion P_8^{10-} stwierdzony w Ca_5P_8 , nie jest anionem łańcuchowym, lecz jego rozgałęzionym izomerem o unikalnej strukturze, przypominającej cząsteczkę etanu (rys. 117c). Dwa rdzenie fosforu znajdujące się w odległości 230 pm, są powiązane, każdy z trzema rdzeniami, wiązaniami długości 215–217 pm, tworząc dwa powiązane układy PP_3 ustawione względem siebie w konformacji naprzemianległej.

Następną grupą anionów, które są znane głównie dla fosforu, są izolowane pierścieniowe układy rdzeni P_6^{4-} o $e_v = 5,66$, znany jest również anion Bi_4^{2-} .

Aniony P_6^{4-} , występujące w solach α i β - K_4P_6 , Rb_4P_6 i Cs_4P_6 , są płaskie z odległościami P-P w granicach 214–216 pm i są otoczone przez 14 kationów M^+ – po siedem nad płaszczyzną i pod płaszczyzną pierścienia (rys. 118a).

Rys. 118. Budowa podsieci anionowych: a) P_6^{4-} w M_4P_6 ($M = K, Rb$) oraz jego otoczenie kationowe, b) Z_7^{3-} w M_3Z_7 ($M = Li, Na, K, Rb, Cs, Z = P, As, Sb$), c) Z_{11}^{3-} w M_3Z_{11} ($M = Na, K, Rb, Cs, Z = P, As, Sb$)

Kwadratowy anion Bi_4^{2-} z odległościami Bi-Bi wynoszącymi 294 pm, występuje w solach $[\text{Na}(\text{crypt})]_2\text{Bi}_4$ i $[\text{K}(\text{crypt})]_2\text{Bi}_4$. Związki te otrzymano ze stopu międzymetalicznego K_5Bi_4 działając nań w roztworze etylenodwuaminy kryptoligandami, np. $\text{N}(\text{C}_2\text{H}_4\text{-O-C}_2\text{H}_4\text{-O-C}_2\text{H}_4)_3\text{N}$.

Fosfor, arsen i antymon tworzą również klasterowe aniony o stechiometriach P_7^{3-} , As_7^{3-} i Sb_7^{3-} o $e_v = 5,42$, występujące w odmianach α i β fosforków – Li_3P_7 , Na_3P_7 , K_3P_7 , Rb_3P_7 i Cs_3P_7 oraz $\text{Sr}_3(\text{P}_7)_2$, $\text{Ba}_3(\text{P}_7)_2$ w arsenkach – Li_3As_7 , Na_3As_7 , $\text{Ba}_3(\text{As}_7)_2$, w złożonym antymonku – $\{[\text{Na}(\text{crypt})]_3\text{Sb}_7\}$. Inne klasterowe aniony P_{11}^{3-} i As_{11}^{3-} o $e_v = 5,27$, występują w odmianach α i β soli Na_3P_{11} , K_3P_{11} , Rb_3P_{11} i Cs_3P_{11} oraz w solach K_3As_{11} i $\text{Rb}_3\text{As}_{11}$. Struktury anionów przedstawiono na rys. 118b, c. Aniony Z_7^{3-} można wyprowadzić z czworościennych cząsteczek Z_4 – fosforu, arsenu i antymonu, przez przyłączenie trzech elementów z luką koordynacyjną Z^- (P^- , As^- , Sb^-). Najdłuższe odległości Z-Z w tych anionach występują w trójkątnych podstawach klasterów i wynoszą, np. w Li_3P_7 227, 225 i 223 pm, pozostałe mieszczą się w przedziale 214–218 pm, w soli $\text{Ba}_3(\text{As}_7)_2$ wynoszą odpowiednio – 250, 250 i 246 pm, pozostałe 238–244 pm, zaś w Sb_7^{3-} – 3×286 i 270–278 pm. Aniony Z_{11}^{3-} mogą być wyprowadzone z nieznanymi sześciennymi cząsteczkami P_8 i As_8 przez wprowadzenie w trzy krawędzie elementów Z^- (rys. 118 c). W soli K_3P_{11} długości wiązań P-P klasteru mieszczą się w przedziale 217–226 pm i tylko jeden rdzeń mostkowy znajduje się w odległości 261 pm od dwóch sąsiednich, podobnie wygląda struktura jonu As_{11}^{3-} w soli K_3As_{11} , w którym odległości As-As wynoszą od 238 do 249 pm, a jeden mostkowy rdzeń jest w odległości 294 pm od sąsiednich.

Fosfor, arsen i antymon tworzą w przedziale $5 < e_v \leq 6$ znaczną liczbę polimerycznych podsieci anionowych, bismut zaś tworzy już typowe związki międzymetaliczne. Przy $e_v = 6$ u azotowców pojawiają się, alternatywne do struktur pierścieniowych, polianiony łańcuchowe o stechiometriach Z^- (P^- , As^- , Sb^-). W połączeniach M^IZ i M^{II}Z_2 równoległe łańcuchy podsieci anionowych mają najczęściej kształt spiralny z niewielkim zróżnicowaniem odległości Z-Z pomiędzy kolejnymi rdzeniami w łańcuchu. Odległości Z-Z w związkach M^IZ poszczególnych pierwiastków są podobne i wynoszą odpowiednio: 224 pm w NaP, 223 pm w KP, 220 i 222 pm

w LiP, 245 i 247 pm w LiAs, 284 pm w solach antymonu – NaSb, 283 i 285 pm w KSb, 286 pm w RbSb oraz 284 i 286 pm w CsSb, a 291 i 294 pm w CaSb₂.

Wszystkie podsieci anionowe o stechiometrii Z^- zawierały rdzenie fosforu, arsenu i antymonu o $e_v = 6$, tworzące dwa wiązania z sąsiednimi rdzeniami, co prowadziło do struktur pierścieniowych lub poliańcuchowych. W podsieciach anionowych o średnich wartościach $e_v < 6$ pojawiają się rdzenie azotowców o $e_v = 5$, tworzące zawsze trzy wiązania. Omówione wcześniej, klasterowe drobiny o $e_v < 6$ – Z_7^{3-} czy Z_{11}^{3-} zawierały również różną liczbę rdzeni o $e_v = 5$ i 6, odpowiednio – cztery i trzy oraz osiem i trzy, co prowadziło do średnich wartości e_v anionów wynoszących 5,42 dla Z_7^{3-} , a 5,27 dla Z_{11}^{3-} . Tego rodzaju drobiny można wyprowadzić z klasterowych odmian związków jednopierwIAstkowych Z_4 i Z_8 przez rozluźnienie tych struktur w wyniku wprowadzenia elementów o $e_v = 6$ czyli Z^- , z zachowaniem budowy klasterowej.

Polimeryczne aniony o e_v od 6 do 5 są powiązane z odmianami polimerycznymi związków jednopierwIAstkowych, warstwowych – fosforu czarnego, arsenu i antymonu, przestrzennych – fosforu czerwonego i fosforu Hittorfa, czy też z anionami klasterowymi. Wprowadzanie elektronów, w reakcji redukcji faz jednopierwIAstkowych np. metalami, powoduje rozluźnienie tych faz w wyniku rozerwania części wiązań i pojawieniu się rdzeni o $e_v = 6$, tworzących mostki, w miejsce generujących trzy wiązania rdzeni o $e_v = 5$.

W zakresie e_v od 6 do 5, w miarę coraz większego deficytu elektronów, pierwiastki tej grupy tworzą szereg polianionów o prostych stechiometriach:

– Z_3^{2-} o $e_v = 5,66$, P_3^{2-} w CaP₃, SrP₃, α i β -EuP₃, BaP₃ oraz Sb₃²⁻ w BaSb₃

– Z_5^{3-} o $e_v = 5,6$, P_5^{3-} w LaP₅ i innych LnP₅ oraz YP₅ i LuP₅

– Z_4^{2-} o $e_v = 5,5$, P_4^{2-} w MgP₄, CdP₄, AgP₂ oraz As₄²⁻ w MgAs₄

– Z_7^{3-} o $e_v = 5,42$, P_7^{3-} w LaP₇, CeP₇ i PrP₇

– Z_7^{2-} o $e_v = 5,28$, P_7^{2-} w EuP₇

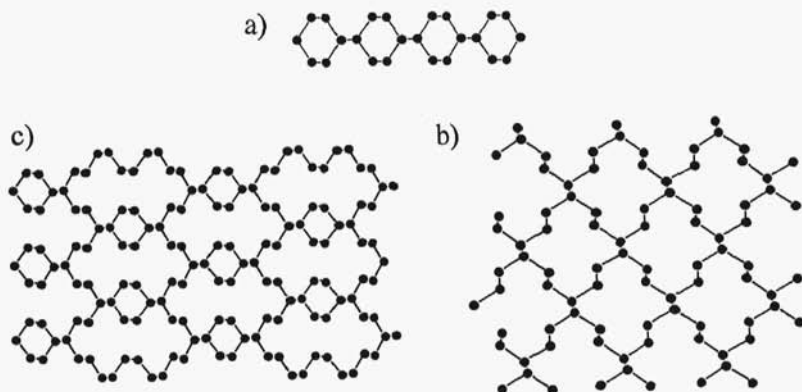
– Z_{11}^{3-} o $e_v = 5,27$, P_{11}^{3-} w Ag₃P₁₁

- $Z_5^- \circ e_v = 5,2$, P_5^- w LiP_5 , BaP_{10}
- $Z_7^- \circ e_v = 5,14$, P_7^- w LiP_7 , NaP_7 , RbP_7
- $Z_{11}^- \circ e_v = 5,09$, P_{11}^- w RbP_{11} , CsP_{11}
- $Z_{15}^- \circ e_v = 5,006$, P_{15}^- w LiP_{15} , NaP_{15} , KP_{15}

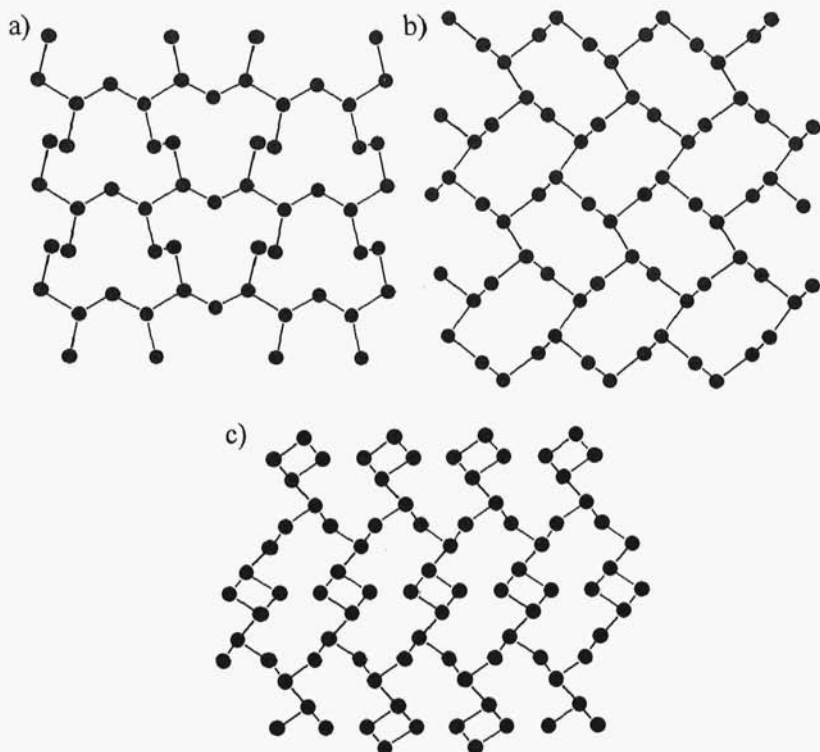
Warstwowe podsieci anionowe P_3^{2-} są przykładem przejścia od warstwowej struktury czarnego fosforu przez usunięcie $1/4$ rdzeni fosforu w postaci dwulukowego elementu P^+ z różnych miejsc warstw. Różny sposób połączenia tych rdzeni prowadzi do trzech typów podsieci anionowych P_3^{2-} . Pierwszy typ podsieci P_3^{2-} występujący w BaP_3 (rys. 119a) ma budowę wstęgową i jest układem połączonych pierścieni P_6 . Najdłuższymi wiązaniami we wstędze są wiązania długości 230 pm, łączące pierścienie, pozostałe cztery wiązania od tych rdzeni w pierścieniu wynoszą 216 pm, zaś dwa rdzenie boczne pierścieni znajdują się w odległości 226 pm.

W SrP_3 i $\beta\text{-EuP}_3$ występuje warstwowy wariant podsieci P_3^{2-} (rys. 119b), będący układem skondensowanych pierścieni sześciokątnych i dwudziestodwucząłkowych. Drugi wariant warstwowej podsieci P_3^{2-} , występujący w CaP_3 , $\alpha\text{-EuP}_3$ i BaSb_3 , podano na rys. 119c. Podsieć tę można traktować jako układ skondensowanych pierścieni czternastoczłonowych.

Warstwowa jest również podsieć anionowa P_3^{2-} , występująca w LaP_5 i w fosforkach innych lantanowców LnP_5 . Warstwy tej podsie-

Rys. 119. Budowa podsieci anionowych w: a) BaP_3 , b) SrP_3 , c) CaP_3

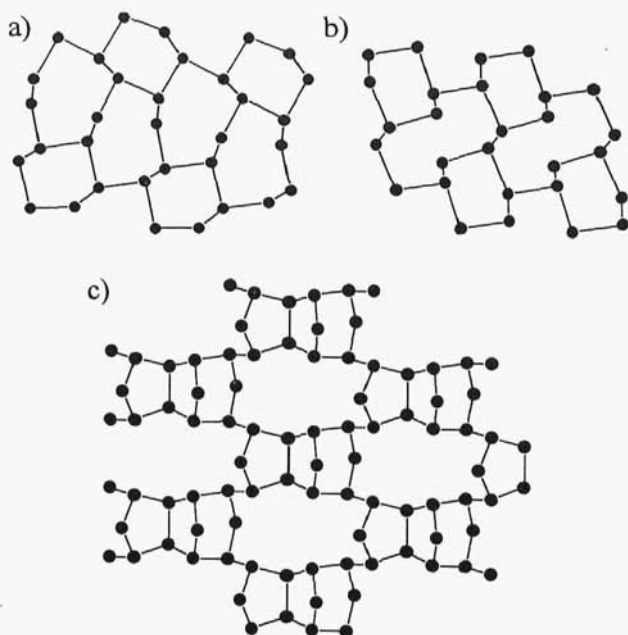

Rys. 120. Budowa podsieci anionowych w: a) LnP_5 , b) MgP_4 , c) MgAs_4

ci są układami skondensowanych pierścieni dwunastoczłonowych (rys. 120a).

Warstwowa podsieć anionowa P_4^{2-} występująca w MgP_4 jest zbudowana również ze skondensowanych pierścieni dziesięcioczłonowych w sposób przedstawiony na rys. 120b. Najdłuższe dwa wiązania P-P w pierścieniu mają długość 225 pm, pozostałe są jednakowe i mają długość 218,5 pm. Również arsen tworzy podsieć As_4^{2-} w związku MgAs_4 , lecz o budowie przestrzennej, jako układ prostopadłych do siebie i powiązanych łańcuchów (rys. 120c), odległości As-As w łańcuchach wynoszą 241–243 pm, a wiązania między łańcuchami 246 pm.

W LaP_7 występuje polimeryczna podsieć P_7^{3-} o stechiometrii, omówionego wcześniej, klasteru P_7^{3-} , który nie stabilizuje się w układzie

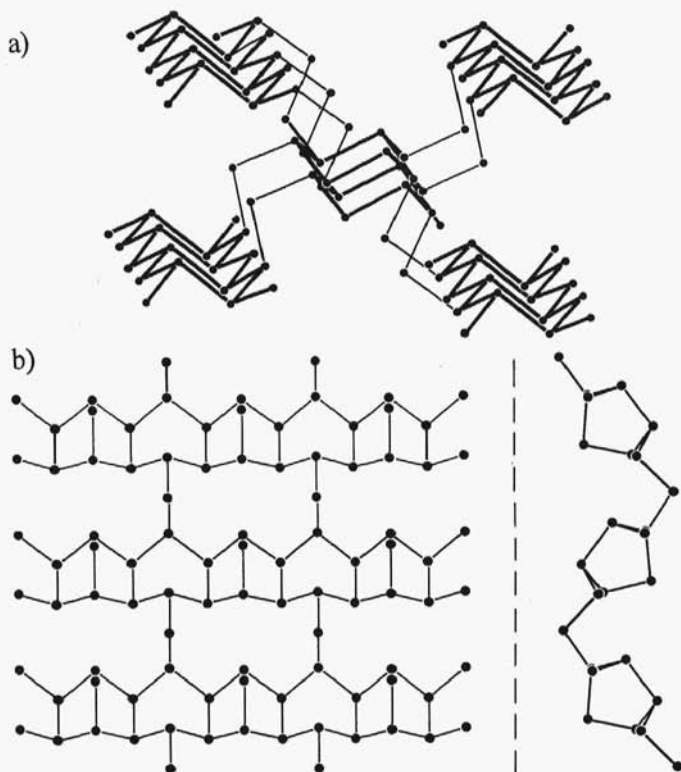
Rys. 121. Budowa podsieci anionowych w EuP_7 : a) pierścienie sześć- i ośmioczłonowe, b) pierścienie dziesięcioczłonowe, c) warstwowa budowa podsieci P_{11}^{3-} w Ag_3P_{11}

z kationami La^{3+} . Podsieć ta ma warstwową strukturę skondensowanych pierścieni siedmio- i dwudziestoczłonowych.

Inny rodzaj warstwowej podsieci anionowej występuje w EuP_7 . Podsieć ta, o stechiometrii P_7^{2-} , składa się z trzech rodzajów skondensowanych pierścieni, sześć-, ośmi- i dziesięcioczłonowych. Jej warstwy są silnie pofałdowane. Na rysunku 121a przedstawiono fragment warstwy z pierścieniami sześć- i ośmioczłonowymi, a na rys. 121b fragment z pierścieniami ośmi- i dziesięcioczłonowymi.

W soli srebrowej Ag_3P_{11} występuje warstwowa podsieć anionowa P_{11}^{3-} o stechiometrii klasteru P_{11}^{3-} . Warstwy są zbudowane z fragmentów o kształcie tuby (rys. 121c).

Podsieci anionowe P_5^- w LiP_5 i P_{10}^{2-} w BaP_{10} mimo identycznej stechiometrii mają odmienną budowę. Przestrzenna podsieć P_5^- w soli litu jest zbudowana ze wstęg, utworzonych z połączonych krawędziami pierścieni P_6 , które z kolei wiążą się między sobą za po-

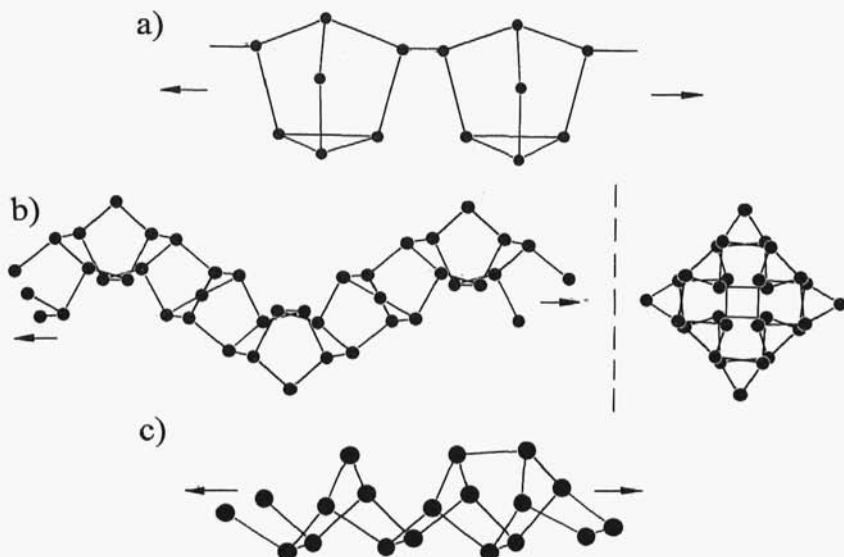

Rys. 122. Budowa podsieci anionowych w: a) LiP_5 , b) BaP_{10} – warstwa i przekrój warstwy

średnictwem mostkowych rdzeni fosforu w sposób pokazany na rys. 122a.

Warstwowa podsieć w soli BaP_{10} jest zbudowana ze wstęg innego rodzaju, również utworzonych z połączonych krawędziami pierścieni P_6 , z których co drugi we wstędze jest spięty za pośrednictwem mostkowych rdzeni fosforu z sąsiednimi wstęgami, a co drugi zawiera rdzeń fosforu tworzący mostek w pierścieniu (rys. 122b).

Polimeryczne aniony P_7^- występujące w solach RbP_7 i LiP_7 różnią się znacznie. Anion soli rubidu wywodzi się z klasterowego anionu P_7^{3-} . Kondensacja tych anionów, wynikająca z deficytu dwóch elektronów w klastrze, prowadzi do utworzenia łańcucha o ste-

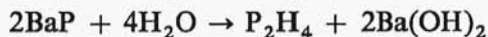

Rys. 123. Fragmenty podsieci anionowych w: a) RbP_7 , b) LiP_7 , i przekrój wstęgi, c) KP_{15}

chiometrii P_7^- (rys. 123a). Natomiast łańcuch polianionu w soli litowej zawiera złożony, powtarzający się element przedstawiony na rys. 123b.

Łańcuchowe polianiony P_{15}^- występujące w soli KP_{15} są utworzone z elementów wykazujących znaczne podobieństwo do elementów struktury fosforu Hittorfa. Fragment powtarzającego się fragmentu takiego łańcucha pokazano na rys. 123c.

Właściwości chemiczne jednopierwiastkowych anionów azotowców są bardzo zróżnicowane. W roztworach wodnych aniony wszystkich pierwiastków tej grupy (z wyjątkiem anionu azydowego N_3^-) wykazują silne właściwości zasadowe. Wiążąc kationy wodorowe, ulegają przekształceniu w połączenia wodorowe, głównie w elektroobojętne wodorki

Złożone aniony, po związaniu kationów wodorowych, najczęściej zachowują w utworzonym wodorku strukturę i układ wiązań wyjściowych anionów. Wszystkie aniony azotowców wykazują silne właściwości redukujące (red) i redukujące sprzężone (redac). Do systematycznego ujęcia zmian tych właściwości brak jest szczegółowych danych doświadczalnych. Silne właściwości redukujące wykazują aniony azotkowe N^{3-} , a zwłaszcza azydkowe N_3^- . Jonowe azydki metali I i II grupy rozkładają się w stosunkowo niewysokich temperaturach do metali, np. NaN_3 w temperaturze ok. 533 K.

Właściwości utleniające mają potencjalnie wszystkie aniony o e_v mniejszym od 8, które w reakcjach z silnymi donorami elektronów, najczęściej fazami metalicznymi mogą przekształcać się w ośmioelektronowe aniony Z^{3-} .

3.3.4.4. Jednopierwiastkowe kationy azotowców

Kationy tworzą jedynie dwa najmniej elektroujemne pierwiastki tej grupy – antymon i bizmut. Spośród As^{3+} , Sb^{3+} i Bi^{3+} , zwyczajowo traktowanych w roztworach jako kationy, w rzeczywistości można mówić jedynie o uwodnionych kationach Bi^{3+} , np. w silnie kwaśnych roztworach chloranu(VII) bizmutu(III). Również w fazie stałej za jonowe związki z kationami Z^{3+} można uznać jedynie BiF_3 , BiI_3 oraz Bi_2O_3 . Pozostałe fluorowcowe związki oraz tlenki pierwiastków tej grupy tworzą typowe połączenia kowalencyjne o niskich temperaturach topnienia i wrzenia.

W odmianie β - BiF_3 kationy Bi^{3+} mają $lk = 9$, a ich otoczenie ma formę trójkątnej pryzmy trygonalnej z odległościami Bi-F od 222 do 250 pm i jedną odległością wynoszącą 310 pm. W odmianie regularnej α - BiF_3 kationy są otoczone przez osiem anionów F^- (Bi-F 253 pm) tworzących sześcian, a nad każdą ścianą sześcianu znajduje się, w odległości 292 pm, dalsze sześć anionów fluorkowych, dając łącznie $lk = 14$. Otoczenie rdzeni bizmutu w obu odmianach pokazano na rys. 124.

W odmianie α - Bi_2O_3 występują dwa rodzaje kationów Bi^{3+} , jeden z silnie zdeformowaną koordynacją oktaedryczną i zróżnicowanymi odległościami Bi-O wynoszącymi 213, dwa $\times$ 220, 242, 256 i 279 pm i drugi z koordynacją 7, z również silnie zróżnicowanymi odległościami Bi-O: 213, 221, 222, 255, 263 oraz 327 i 340 pm.